Viite: Sivistysvaliokunnan esittämä lisätietopyyntö kuulemisessa 27.11.2025 klo 12.00 / HE 169/2025 vp / Asiantuntijapyyntö
Asia: HE 169/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle arkistointilaiksi ja laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain muuttamisesta

Tulanet ehdotti lausunnossaan CSC:n ja Kansallisarkiston tuottamien pitkäaikaissäilytyksen palveluiden suhteen selkeyttämistä. Tässä lausunnossa kuvaamme nykytilanteen tutkimuslaitosten tutkimuksessa ja siihen rinnastuvassa toiminnassa muodostuvien tietoaineistojen osalta ja esitämme näkemyksemme, miten lakia tulisi tulkita niin, että lain tarkoitus toteutuu parhaiten.

Tutkimuslaitoksissa muodostuu tutkimuksen ja tutkimusta palvelevan muun toiminnan tuloksena tietoaineistoja, jotka ovat samankaltaisia yliopistoissa muodostuvien tietoaineistojen kanssa, mutta poikkeavat ominaisuuksiltaan monien muiden viranomaisten tietoaineistoista. Tutkimuslaitosten tietoaineistojen arkistointia ohjaa vahvasti arkistointilain määräämä siirtovelvollisuus Kansallisarkistoon, kun taas yliopistoilla on laaja valinnanvapaus aineistojen pitkäaikaissäilyttämisen ja arkistoinnin palvelujen osalta.

Arkistointilain tarkoitus on turvata tärkeiden tietoaineistojen säilyminen ja varmistaa niiden saatavuus ja käytettävyys. Tutkimuksen ja siihen rinnastuvan toiminnan tuottamien ja käyttämien tietoaineistojen pitkäaikaissäilyttämiseen ja arkistointiin on olemassa erilaisia palveluita. Palveluiden soveltuvuus erityyppisille tietoaineistoille riippuu monesta asiasta, kuten tietoaineiston erityispiirteistä (täydentyvyys, muuttuvuus, tallennusmuoto, ym.), palvelun tarjoamista haku-, jakelu- ja tietojen yhdistämisen mahdollisuuksista, tiedon omistajuudesta sekä rekisterinpitäjyyden vastuista. Käytettävissä olevat palvelut tarjoavat yhtä hyvän säilyttämisen tason, mutta eroavat joiltain ominaisuuksiltaan. **Jotta tutkimuslaitosten merkittävien tietoaineistojen säilyvyys, saatavuus, käytettävyys ja yhdisteltävyys muiden aineistojen kanssa toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla, tulisi tutkimuslaitosten voida valita sellainen palvelu, joka soveltuu parhaiten tarkoitukseen kunkin tietoaineiston erityispiirteet huomioiden.** Nähdäksemme lainsäädäntö antaa tähän mahdollisuuden (esim. Arkistointilain 13§ 2 mom), mutta lainsäädäntöön liittyy paljon tulkinnanvaraisuutta. Toivomme, että lain tulkinnassa asetetaan etusijalle aineistojen saatavuus ja käytettävyys sekä aineiston luovuttavan tahon että jatkokäyttäjän näkökulmasta.

Arkistointilain 13§:n perusteluissa todetaan, että viranomaisen velvoitteesta siirtää tietoaineisto Kansallisarkistoon voitaisiin poiketa, jos viranomaisella olisi itsellään

käytössä muu arkistoinnin edellytykset täyttävä arkistojärjestelmä. Tämä on tärkeä parannus aikaisempaan tulkintaan, joka saattoi johtaa tietoaineiston kaksinkertaiseen siirtoon pitkäaikaissäilytyspalveluun. Toivomme, että **siirtovelvoitteesta voidaan poiketa myös siinä tapauksessa, että toinen palvelu tarjoaa paremmat edellytykset ko. tietoaineiston saatavuudelle ja käytettävyydelle.**

Tulanet pitää tärkeänä, että kansallisten pitkäaikaissäilytyksen ja arkistoinnin palveluiden yhteentoimivuuden kehittämistä jatketaan edelleen niin, että tietoaineistot ovat entistä paremmin saatavissa ja käytettävissä palvelusta riippumatta ja että eri palveluihin tallennettujen aineistojen ristiinkäyttö on helppoa. Tavoitteena tulee olla tietoaineistojen laaja hyödyntämismahdollisuus sekä järjestelmien toteuttamisen, kehittämisen ja ylläpidon kustannustehokkuus.

Pitkäaikaissäilytyksen ja arkistoinnin palvelut muodostavat vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden. Liitämme oheen kuvauksen tutkimuslaitosten tietoaineistojen erityispiirteistä ja keskeisistä palveluista, joita voidaan käyttää ko. aineistojen pitkäaikaissäilytykseen ja arkistointiin. Palvelut on kuvattu tutkimuslaitosten näkökulmasta, eikä kuvausta voida käyttää palvelujen yleiskuvauksena.

Liite

Taustaa tutkimuslaitoksissa muodostuvien tietoaineistojen erityispiirteistä sekä niiden pitkäaikaissäilyttämiseen ja arkistointiin käytettävissä olevista palveluista

Tutkimuslaitokset tuottavat erityyppisiä tutkimuksellisia ja siihen rinnastuvia havaintoihin, kartoituksiin ja seurantoihin liittyviä tietoaineistoja, joilla on niiden pitkäaikaissäilyttämiseen vaikuttavia erityispiirteitä. Esimerkiksi

- monenlaisia tiedosto- ja tietokantamuotoja
- tietoaineisto voi täydentyä uusilla tiedoilla, jolloin muodostuu pitkiä aikasarjoja
- aikasarjan alkupää saattaa olla vielä alkuperäisessä analogisessa muodossaan joko tutkimuslaitoksen hallussa tai Kansallisarkistoon siirrettynä ja edellyttää digitointia
- tietoaineisto voi muuttua esimerkiksi myöhempien laadunvarmistustoimenpiteiden seurauksena
- tietoaineiston saavutettavuuteen ja jakeluun saattaa liittyä kansainvälisiä sopimuksia tai vaatimuksia
- tietoaineisto saattaa sisältää tietosuojan kannalta huomioitavia asioita

Digitaalisten aineistojen pitkäaikaissäilytyksen kaksi keskeistä kansallista palvelua ovat Fairdata-PAS ja Kulttuuriperintö-PAS. CSC tuottaa molempia palveluita opetus- ja kulttuuriministeriölle (OKM). Molemmat palvelut käyttävät samaa bittitason

säilytysratkaisua, jonka päälle voidaan rakentaa erilaisia loogisen ja semanttisen säilyttämisen palveluja (kuva 1). Kansallisten palvelujen lisäksi tutkimuslaitoksilla voi olla omia tietyille tietoaineistoille räätälöityjä pitkäaikaissäilyttämisen ratkaisuja.

Kuva 1 Aineistojen pitkäainaisen säilyttämisen palvelutasot (Lähde: https://csc.fi/osaamisemme/pitkaaikaissaatavuus/)

CSC:n mukaan Fairdata-PAS on suunnattu korkeakouluille ja tutkimuslaitoksille varmistamaan tutkimukseen liittyvien digitaalisten aineistojen saatavuus ja pitkäaikainen säilyvyys (https://digitalpreservation.fi/services/fairdata). Kulttuuriperintö-PAS puolestaan on suunnattu kirjastoille, arkistoille ja museoille takaamaan keskeisten kansallisten digitaalisten tietovarantojen pitkäaikaissäilyttäminen. CSC:n mukaan nämä kaksi palvelua pyritään tuottamaan mahdollisimman samankaltaisina myös loogisen säilyttämisen osalta synergiaetujen saavuttamiseksi.

Tutkimuslaitosten tutkimuksen tietoaineistoja voidaan tallentaa molempiin PAS-palveluihin. Tutkimuslaitokset eivät kuitenkaan käytä suoraan Kulttuuriperintö-PAS:ia, vaan Kansallisarkiston palvelua, sillä arkistointilain mukaan valtion viranomaisten, kuten tutkimuslaitosten, tietoaineistojen arkistointipaikkana on lähtökohtaisesti Kansallisarkisto (kansallinen arkistotietovaranto). Säilytyksen näkökulmasta sama taso voidaan saavuttaa käyttämällä joko Fairdata-PAS-palvelua tai Kansallisarkiston palvelua, mutta mm. tietoaineistojen saatavuuden ja käytettävyyden osalta palveluissa on eroja.

Kuvassa 2 on esitetty eri reittejä, miten tutkimuslaitosten tietoaineistot voivat päätyä pitkäaikaissäilytyksen palveluihin ja edelleen samaan bittitason säilytysratkaisuun.

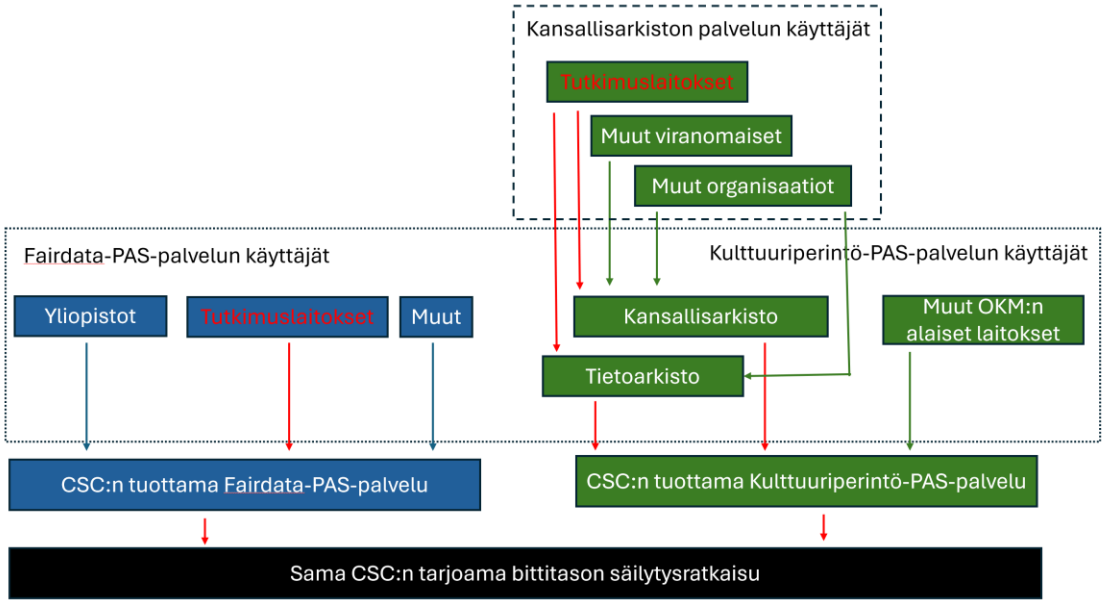

Kuva 2 Tietoaineistojen keskeiset reitit CSC:n tuottamiin PAS-palveluihin esitettynä tutkimuslaitosten näkökulmasta (tutkimuslaitosten aineistojen reitit merkitty punaisella)

Fairdata-PAS-palvelu on suunniteltu lähtökohtaisesti tutkimuksessa muodostuvien tietoaineistojen pitkäaikaissäilytykseen. Aineistojen omistajuus säilyy tietojen siirtäjällä, joka myös vastaa tietojen julkaisusta ja jakelusta (taulukko 1). Tähän voidaan hyödyntää esim. CSC:n olemassa olevia Fairdatapalveluita. Kansallisarkiston palvelu on painottunut alun perin tiedostomuotoisen ja viranomaisten asiankäsittelyssä kertyneiden SÄHKE2-metatietomallin mukaisten aineistojen arkistointiin. Palvelua on kehitetty mahdollistamaan myös eri muodoissa olevan tietokanta-aineiston arkistointi. SÄHKE2-metatietomalli ei tue välttämättä erilaisten tutkimusaineistojen kuvailu- ja hakutarpeita. Mikäli tietoaineisto siirretään Kansallisarkistolle arkistoitavaksi, siirtyy omistajuus ja vastuut Kansallisarkistolle.

Taulukko 1 Vertailu tutkimuslaitosten näkökulmasta: tietoaineiston siirtäminen CSC:n Fairdata-PAS-palveluun ja siirtäminen arkistoitavaksi Kansallisarkistolle

	Säilytys CSC:n Fairdata-PAS-palvelussa	**Siirtäminen Kansallisarkiston palveluun**
Arvonmääritys	Tutkimuslaitos päättää tarvittaessa kriteeristön ja tekee valinnat siitä, mitkä tutkimusaineistot ovat	Tutkimuslaitos tekee arvonmäärityksen

	soveltuvia pitkäaikaissäilytykseen. Harkinnassa voidaan huomioida esimerkiksi seuraavat näkökulmat: - aineiston merkittävät jatkokäyttömahdollisuudet - aineiston tuottamiseen käytetyt resurssit - tutkimuksen vaikea, kallis tai mahdoton toistettavuus - aineiston oleellisuus joko kansallisesti tai organisaation profiloitumisen tai erityisosaamisen kannalta (Lähde: https://digitalpreservation.fi/services/fairdata)	yhteistyössä Kansallisarkiston kanssa. Arvonmääritys tulee perustua tutkimuksellisiin tarpeisiin. Arvonmäärityksessä tulee erityisesti ottaa huomioon: 1) viranomaisen tehtävän yhteiskunnallinen merkittävyys; 2) viranomaisen toiminnan kohteiden merkittävyys, toiminnan vaikutukset sekä poikkeuksellisten ilmiöiden dokumentointi; 3) asiakirjojen ja tietoaineistojen merkitys viranomaisen toimintaprosessissa ottaen huomioon niiden sisältämien tietojen käyttö useamman viranomaisen päätöksenteossa; 4) tietojen ainutkertaisuus ja kattavuus; 5) tietojen erilaiset käyttömahdollisuudet ja niiden ennakoitavissa oleva kehitys (Lähde: Arkistointilakiluonnos 8§)
Päätöksenteko	OKM myöntää hakemuksesta Fairdata-PAS-palvelun käyttöoikeuden ja tekee säilytyspäätökset aineistokokonaisuuksittain	Kansallisarkisto päättää arkistoitavista tietoaineistoista (arkistointipäätös) arvonmääritykseen perustuen (Arkistointilakiluonnos 9§).

Rekisterinpitäjyys	Tutkimuslaitos on rekisterinpitäjä	Kansallisarkisto on rekisterinpitäjä siirron jälkeen, jos tietojen alkuperäinen käyttötarkoitus on päättynyt eli jos ne ovat arkistovaiheessa. Jos Kansallisarkisto on ottanut vastaan säilytysvaiheen tietoa, viranomainen on edelleen rekisterinpitäjä.
Omistajuus	Tutkimuslaitos	Kansallisarkisto
Vastuu jakelusta ja julkaisusta	Tutkimuslaitos vastaa ja voi hyödyntää esim. CSC:n olemassa olevia Fairdatapalveluita	Kansallisarkisto vastaa
Kuvailutiedot ja haku aineistoista	Tiedot siirtyvät automaattisesti Etsin-palveluun ja Tiedejatutkimus.fi-palveluun	Kansallisarkistolla on Astia-verkkopalvelu, jonka hakutoiminnot eivät tällä hetkellä vastaa tutkimuslaitosten tutkimusaineistojen käytön tarpeita

Helsingissä 3.12.2025

Tutkimuslaitosten yhteenliittymä Tulanet

Sanna Marttinen, toiminnanjohtaja